دیمەنی کۆمەڵگە: هونەر، وەرزش، سێکس و میدیا.. فەردا چەتین.. وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

ئـازادی؛ پـایەی هۆشمەنـدی و هۆشیـاری مـرۆڤە بەرووی کۆیلەتـی و دوورخستنەوە لە کۆمەڵگە و سروشت، هەروەها تەنگەبەرکردنەوەی ژیان.
ئەم هۆشیارییەش دەکرێت بەدەستبێت لە ڕێی زانیارییەوە.
ئەنتۆنیۆ گرامشی،(زانیاری لە لایەن هیچ کەسێکەوە مۆنۆپۆڵ نەکراوە هەروەها هەموو کەسێک توانای بیرکردنەوەی هەیە. فەلسەفە دەستەیەکی تایبەتمەنـد نییە، یـان خوێنـدنەوەیەکی زهنـی نییە تـایبەت بە فەیلەسوفەکـان. هەمـوو بەشەرییەت فەیلەسـوفن. هەروەهـا دەڵێ: لەو کاتەی مرۆڤەکان هۆشیار دەبنەوە و بە ناوی خۆیانەوە قسەدەکەن و هەڵسوکەوت دەکەن، نوێنەرایەتی میکانیزمی هێز بزردەبێت.)
پێیە میشێل فۆکۆ بەکەم سەیری ئەو باوەڕەی گرامشی دەکات سەبارەت بە ڕۆڵـی تـاک لەکۆمەڵگەدا. بەبڕوای ئەو، خەڵـک پێویسـتی بەوە نییە کەسانێک فێریبکات بۆ ئەوەی ڕاستییەکان بزانن. کۆمەڵگە هەموو شتێک بە ڕوونی دەبینێت وە دەتوانێت ئاکامەکانی شیبکاتەوە. بەهەرحاڵ، دەسەڵاتێک هەیە ڕێگری دەکات و زانیارەکان بە قازانجی خۆی بەکار دێنێت.
گرامشـی و فۆکۆ ئەوەمـان پێـدەڵێن، هەمـوو کەسـێک توانـای لێکجیاکردنەوەی چاکە و خراپە وبینینی ڕاستەکانیان هەیە، ئەگەر چەواشەکارییەک نەخوڵقێنرێت بۆ ڕێگرتن لە بینینی ڕاستەکان. ئۆجەلان ڕێبەری خەڵکی کورد ئەوەی ڕوونکردەتەوە کە هۆشمەندی گەشەناکات تاکو کۆمەڵگە گەشە نەکات، چونکە دەسەڵاتداران لە کۆنەوە بە ئێستا پیادەی ئایدیۆلۆژی بە کۆیلە بوونیان کردووە.
“ لە کۆمەڵگەی سۆمەری، نهۆمـی سـەرەوەی زیگۆرات (Ziggurat) دانراوە بۆ خودای هۆشمەندی. نهۆمی ناوەڕاست بۆ ئەو ئایندارانەی کاروباری سیاسیان بەڕێوەدەبرد. نهۆمی خوارەوەش سازکرابوو بۆ پیشەوەران و جوتیـاران کە لە هەمـوو بوارەکـانی بەرهەمهێنـانـدا کاریان دەکرد. ئەو مۆدێلە لە کۆنەوە بۆ ئێستا لە ڕووی ناوەڕۆکەوە گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە، تەنها ئاست و قەبارەکەی گەورەتر بووە.”
بیرمەنـدە چەپە سۆشیالیستەکان هـاوڕان لەسـەر ئەوەی کە دەسەڵاتدارێتی ڕەهایی ئەمڕۆ لەلایەن “ خودا نهێنییەکانەوە” بەڕێوە دەبرێت. چونکە بـاوەڕی سەرمایەداری کە هەڵگری مۆرکی زانستی

مۆدێرنە لە ڕێی ئازادکردنی بازارو جیهانگیرییەوە ڕەوایەتی بە بەها دەستی خۆیداوە بەسەر کۆمەڵگە و سروشتدا بەشێوەیەکی جیهانی.
جیهانگیری وەک یەک سیستمی جیهانی یەکسان و دادپەروەر نمایشدەکرێت، قودسییەتێک بە دونیای مۆدێرنەو کاپیتالیزم دەدرێت کە خاڵییە لە هەموو نەرێنییەکی مێژوویی و ئایدیۆلۆژی و گوناهی سیاسی.
جیهانگیری و جیهان وەک لادێیەک گفتوگۆی پێش خەوتنە، وێنەیەکی خەیاڵی لە مێشکماندا درووست دەکات کە هەموان تیایدا یەکسانن، هەموان براوەن، هەموان دەخۆشن. لەگەڵ ئەوەشدا جیهانگیری ناوی سیستمێکە دەوڵەمەندەکان و هەژارەکان ئارەزوویانە دەستیان بە هەمان شت بگات، بەڵام تەنها دەوڵەمەندەکان لە توانایاندایە دەستیان بەوە بگات کە دەیانەوێت.
لەسەرێکەوە دەڵێن جیهان بۆتە لادێیەک، لەسەرێکی ترەوە ملیارەها دۆلار خەرجی بۆمبی ئەتۆمی دەکەن بۆ پاراستنی سنورەکانی ناو ئەو لادێیە. لەسەرێکەوە بە ئامار باس لەوە دەکەن کە چۆن کیسە نایلۆنی بازاڕەکان بۆتە مایەی پیسبونی ژینگە و بۆتە مایەی هەڕەشە لەسەر جیهان، لەدەستەکەی ترەوە وێستگە ئەتۆمەکان دەکەنەوەو دارستانەکان لەناو دەبەن.
لەگەڵ هەموو ئەمانەی کە ڕوودەدا، ملیۆنەها لە خەڵکی هەژار لە وڵاتانی جۆراوجۆرەوە بە پەرۆشەوە گوێبیستی ئەو هەواڵە دەبن کە ناسا ئەستێرەیەکی تری دۆزیوەتە کە بۆ ژیان گونجاوە وەک ئەلتەرناتیڤێک دەتوانرێت لە داهاتوویەکی نزیکدا گەشتی بۆبکرێت.
لە ئاکامدا کەمینەیەک لە خەڵک کە مۆنۆپۆلی سەروەت و سامانیان کردووە و وایانکردووە ئەم جیهانە بەکەڵکی ژیان نەیەت، هەوڵدەدەن خۆیان بدزنەوە لەو بەرپرسیارێتییەی شەڕو کوشتار و قەیرانی ئابوری و ڕوتاندنەوەی سروشت و بە شێوەیەکی گشتی لەمەی کۆمەڵگە بکەن بە هەژاران و چەوساوەکانەوە.
ئەگەر خەڵک تێنەگەن لەوەی کە ڕوودەدات، ئەگەر رازیبون بەوەی کە دەسەڵات دەیانداتێ، پێویستیان بە گۆڕینی دەسەڵات نابێت. لەم کاتەدا تەنها (ئازادی هەڵبژاردنیان) هەیە لەنێوان ئەو پێدانانەی دەسەڵات دەیخاتە پێشیان. گیدنس -Giddens- دەڵێ: (هیچ هەڵبژاردەیەکمان نییە هەڵبژاردنەبێت) چونکە ئەوەی لەگەڵیدا بەرەو ڕووین (کۆمەڵێک لە هەڵبژاردەی ئاڵۆزە).
سەرمایەداری پێویستی نوێ و جۆراوجۆری فەراهەم کردووە بە بەکارهێنان. داهێنانی پێویستی نوێ واتا دینامیکییەت و نوێبونەوەی سەرمایەداری. لێرەوە ئاوەزانی فیکرو پێویستییەکانی خەڵک دەبن. لەم خاڵەوە هەموو ئەم بوارانە تێکەڵاوی گەمەکە دەبن، تەلەفزیۆن،

ڕۆژنامە، گۆڤار، ئیعلانات، سینەما، سێکس، بەشی مۆدە، کۆمەڵناس، دونیای خواردن، کەلتور و هونەر.

گرنگیدان بە پرسەی “ بەسەرمایەداریکردنی زانست، هێز و بەنامۆکردن لە کۆمەڵگەدا” ئەجەلان ڕێگەی ئەم لەبەریەکهەڵوەشانەوەیەی کۆمەڵگە و گەشەکردنی، بە مەنۆپۆلکردنی زانست دەگەڕێنێتەوە بۆ هەمان پرسە.

“ئەوەی لە ئەمڕۆدا بۆتە جێگەی گفتوگۆ هەژمونی کۆمپانیا زەبەلاحە جیهانییە مەنۆپۆلکەرەکانن کە توانیویانە گەورەترین هەڵکشان بە سەرمایەداری بدەن لە ڕووی مێژوییەوە، ئەمە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە لەبەریەک هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵگەوە هەیە. بەبێ پەرش و بڵاوکردنی کۆمەڵگە ناتوانرێت قازانجێکی بەمشێوەیە کەڵەکە بکرێت، بەبێ هیچ ئامرازێکی بەرهەمهێنان.” ناوەندی چارەسەری کێشە زانستەکان وەک مەزارگەیەک گۆڕاوە بۆ ناوەندی خوڵقێنەری کێشە، نامۆبون و هەژمونی ئایدیۆلۆژی.

کێشەو و قەیرانی زانکۆکان و ناوەندە ئەکادیمەکان ڕەگی لەناو ئەو دۆخەدایە. بۆیە دەسەڵاتداران، سەرکوتگەران، تەڵەکچەکان، ئەوانەی سەیری کۆمەڵگە دەکەن وەک سەرچاوەیەک بۆ چەوسانەوە، گرنگترین ئەرک و حیکمەتێک لە زهنیاندا بێت وەک یەکمین کار بیرکردنەوەیانە لە کۆمەڵگە لەوەی چۆن بتوانن مەنۆپۆڵی هۆشمەندی بکەن، ئەمە بەو مانایەی پەرستگە دەبێتە ئەرکی سەرەکی. پەرستگە دوو ڕۆڵ دەبینێت.

یەکەم، کۆنترۆڵی هۆشمەندی ئەرکێکی بنەڕەتییە بۆ زاڵبوون.

دووەم، زۆر گونجاو و لەبارە مامەڵەکردن لەگەڵ کۆمەڵگە و ئەو ڕوانگەیەی بەلایەوە بەهادارە.

هیچ کێشەیەک لە دووبارە بونەوە نییە: ئەگەر توانیت ئایکۆنەکانی نەتەوە، ئاین، سێکسیزم، وەرزش و هونەر بگۆڕی، ئەو کاتە دەتوانی کۆمەڵگە بەهەر ئاراستەیەکدا بتەوێت ببەی. دەستبەسەرداگرتنی هۆشمەندی بنەڕەتیترینە بۆ گەشەکردن، وادەکات کۆمەڵگە لەمڕۆدا کراوەتر بێت بەڕووی سەرمایەی دراوی جهانیدا لەهەر سەردەمێکی تر.”

ئایا کۆمەڵگە و خەڵکانی سادە ئەم ناکۆکییە گەورەیە و ئەم زوڵمە زۆرە دەبینن؟

بەداخەوە، نا، چونکە ڕێپێدراونیین.

Arundhati Roy دەڵێ، خەڵک بە چاو بڕیار دەدەن.

خەڵک فێرکراوە هەژاری نەبینێت. چاویلکە لە چاو دەکەن بۆ ڕێگرتن لە بینینی چەوسانەوەو زوڵم و هەڵاواردنی جنسی و وێرانکردنی سروشت. بۆیە هەموو ناکۆکەکان وەلا دەنێن.

ئەوانەی مەنۆپۆڵی زانیاری دەکەن لەڕێی بە دیلکردنی عەقڵمانەوە

دەنێ ناو ئەو زمانەی کە ڕۆژانە بەکاری دەهێنین؛ زمانێکی نوێ دروستدەکەن کە ڕێ بە تاڵانی و کوشتار و کوشتنی بە کۆمەڵ دەدات لە ڕێی هەڵاواردنی سێکسی و خاوەندارێتی تاکگەراییەوە.
سیستمی جیهانگیری وەک سیستمێک کە هەمووان تێیدا یەکسانین نیشان دەدرێت وە هەموو کەس تیایدا دەتوانێت براوە بێت. جیهانگیری و بەجیهانیکردن لە بری ئیمپریالیزم و ئیستعمار بەکار دەبرێت. لە جیاتی سەرمایەداری پێیان باشە بوترێت بازاڕی ئازاد. سەرمایەداری مانایەک دەبەخشێت واتە خاوەن سەرمایەو چەوسانەوە، بەڵام **ئازادی** وشەیەکی باشترە، بازاڕی ئازادیش ئازادی دێنێت.

ئەوانەی کۆمەڵ کوژی دەکەن و ئەوانەی بەدەنگی هەڵدەبژێرن لە بەرانبەر ئەم تاوانە و هەوڵدەدەن بە وشە پەردەپۆشی بکەن. لە جیاتی جێنۆساید وشەیەکی ڕەونەقدار بەکار دەهێنن (پاکتاوی ڕەگەزی).
پاساو بە داگیرکاری وڵاتانی تر دەدەنەوە بە درۆی (شەڕ لە دژی تیرۆر).
ئەم کێشەیەیان وا ناساندووە (پێویستی بە کۆتایە، سامانیش دیاریکراو) وەریانگێڕا بەسەر هەموو زمانەکانی دونیا،. بەهەر حاڵ پێچەوانەکەی ڕاستە. پێویستی دیاریکراوە و سامانیش بەشی هەموو جیهان دەکات.
بەدەر لە زمان و بابەت هەمیشە و لە هەموو بنەیەکدا ئەم دەستەواژەیە بەکار دەهێنن (ئەوە کێشەی خۆتە). ئەم دەستە واژەیە هەموو کەس لە دژی یەکتر بەکاری دێنێت. ئەمە دەربڕینێکی ئەبەدی سیستمی سەرمایەدارییە لە بەرانبەر هاوکاری کۆمەڵایەتیدا. بەڵام چی ڕوودەدا کاتێک کەسانێک لەبەرانبەر ئەم بارو دۆخە نا مرۆڤانەیەی سیستمی سەرمایەداریدا دەوەستەنەوە؟
سەرەتا، ڕەوانە دەکرێن بۆ چارەسەر، خۆ چارەسەرکەریش باس لە چارەسەری شۆڕشگێڕانە ناکات. بەلای ئەوانەوە کێشەکە لە بارو دۆخەکەو گوزەرانیاندا نییە، بەڵام لەم سیستەمەدا ئەو کەسەی نەیەوێت تێیدا بژێت و لەگەڵیدا بسازێت بە نەخۆش لە قەڵەم دەدرێت.
سەرەکیترین و بەرایترین کارێک کە دەکرێت ئەنجام بدرێت لە دایەنگە و قوتابخانە سەرەتایەکاندا فێرکردنی ڕاهاتنە. مناڵان ڕادەهێنرێن بە خۆگونجاندن لەگەڵ سەرکوت و چەوسانەوە لە سیستەمی سەرمایەداریدا. ئەو مناڵانەی جۆرێک پەیوەندیدارن بە سەربەخۆبوونەوەو پرسیار دەورژێنن لە بەرانبەر ئەو سیستمە، ئەوانە بە ناسەرکەوتوو لەقەڵەم دەدرێن، ئەو منداڵانەی تر کەدەبن بەکاڵای ئەو سیستەمە بەسەرکەوتوو لەقەڵەم دەدرێن.

جۆرج ئۆروێڵ (George Orwell) لە کتێبەکەیدا بە ناونیشانی١٩٨٤ کە لە ١٩٤٩ نووسیویەتی: ئەوان لێمان دەگەڕێن بێئاگا و بێ زانیارییبین لەسەر ئەم بارودۆخە ترسناکە. ئەڵدۆس هۆکسڵی (Aldous Huxley) لە ١٩٣٢ لە کتێبەکەیدا The Brave New World لەو کەسانە دەترسێ کە بایی ئەوە زانیارییان کەڵەکە کردبێت بۆ ئەوەی خەڵک بە ئاراستەی پاسفیست و خۆپەرستیدا بەرن.

لە رۆمانی١٩٨٤ ی جۆرج ئۆروێڵ (خەڵک لە ژێر هەڕەشەی برسێتیدا کۆنترۆڵ کراوە. هەروەها لە رۆمانی (دونیایەکی نوێی ئازا ی ئەڵدۆس هۆکسڵی) لە فەوزادا رایاندەگرن، نوقمی خۆشییەکی بێلەزەت دەکرێن…

ئیدواردۆ گالیانۆ (Eduardo Galeano) دەڵێ: (بەفیرۆدان، خۆنمایشکردن و دڵڕەقی نابنە مایەی هەڵچونی ناوخۆیی، کارێکی سەیرە، هەموو شتێک تەنانەت رۆح دەکرێت کاری کڕین و فرۆشتنی پێوە بکرێت یان بەکرێ بدرێت و بەکار بهی□نرێت… ئێمە هەموو بەشێکین لەم پرۆگرامە شوناس جۆراو جۆرە و سەتەلایتە جیهانیە. هەموو شتێکی ئەم گەردوونە تەفسیر کراوە بۆ ناوەندی هێز، تەفسیر کراوە بۆ سیستمێکی جیهانی لە درۆ). ئۆروێڵ و هۆکسڵی پشتڕاستی دەکەنەوە.

کەواتە، چیبکرێت ل□ بەرانبەر ئەم دۆخە رەشبینییە؟ چیدەکەیت؟

ئاوڕنەدانەوە لەوەی چ وانەیەک لە قوتابخانە و زانکۆکاندا دەخوێنرێت، هەواڵی رۆژنامەو بەرنامە تەلفزیۆنێکان و ئەندازیارە کۆمەڵایەتییەکان، لەوە تێبگەن کە ئەم سەرچاوە هەواڵیانە بێلایەن نین. پرسیارکردن و چالاککردنی هێزی خۆمان نیوەی چارەسەرەکەیە.

ناڕازیبوون ورەتکردنەوە، جوڵان بەشوێنخۆیدا دەهێنێت، چونکە کارکردن باشترین کارێکە بە ئاراستەی ئازادی خەڵکدا. ناڕەزایەتی، رەتکردنەوە و پرسیارکردن بەواتای ئەوە دێت تاک و کۆمەڵگە لە جیاتی ئەوان بیردەکەنەوەو خۆیان دەبنە سەرچاوەی زانیاری بۆ خۆیان. بەرهەمی زانیاری لە ڕێی ئەم هۆشیاریەوە دەبێتە مایەی تێکۆشان دژ بە دەسەڵات. ئەم هێزە لەم رێیەوە گەشەدەکات و سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت بەرانبەر ئەو هێزەی کە پێیوایە هێزێکە قابیلی تێکشکان نییە.

فەردا چەتین (Ferda Çetin)

دەرچووی کۆلێژی ماف ل□ زانکۆی ئیستانبوڵ. وەک رۆژنامەوان کاریکردووە لە هەتەنامەی Yeni Ülke هەروەها رۆژنامەی Özgür Gündem و Özgür Ülke ئەمانە هەموو لە تورکیا بڵاودەبنەوە، هەروەها Özgür Politika ک□ لە ئەوروپا بڵاودەبێتەوە. لەم کەناڵە

Med TV, Medya TV, Roj TV, Sterk TV ،تێلێفزیۆنانێش کاریکردووە and Med Nuçe TV. ئێندامی یێکێتی نووسێرانی فێڕێنسا SNJو فیدراسیۆنی ڕۆژنامێوانی نێونێتێوێیی IFJ.

سێرچاوێ:
Challenging Capitalist Modernity III
Documentation of the 2017 Conference
P55-59

کاریگەریی ژینگە لە سەر زمانی دایك.. فێنک تێڕێعێت

لەگەڵ پێشکەوتنی ئابووری و تەکنەلۆجیا، کۆمەڵگەکان بەگشتی زیاتر بەڕووی یەکتردا کراونەتەوە. ئەگەر لە کۆندا بازرگانی و دیپلۆماسیی هۆکاری سەرەکیی پێوەندیی نێوان وڵاتان بوون و زیاتر چینە دەسەڵاتدارەکان لێی سوودمەند دەبوون، ئەوا لەم سەردەمەدا گەشتوگوزار و تێکەڵاوبوونی نەتەوەکان بووەتە دیاردەیەکی ئاسایی. ئەمەش وایکردووە کە ژمارەیەکی زۆری خەڵك، بەتایبەتی گەنجان، وڵاتی خۆیان جێبهێڵن و ڕوو لە هەندەران بکەن.

چەند هۆکارێك لە پشت ئەم کۆچکردنەوە هەن، وەك: ناسەقامگیریی ئابووری و سیاسی، بێکاری، کێشە کۆمەڵایەتییەکان، گەڕان بەدوای ژیانێکی باشتر و هەلی خوێندن. بێگومان ژینگە نوێیەکە کۆمەڵێك ئاستەنگ بۆ کۆچبەران دروست دەکات، ناچاریان دەکات بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری ڕۆژانەیان، زمانی دووەم (زمانی وڵاتی خانەخوێ) زیاتر بەکار بهێنن.

بە تێپەڕبوونی کات، منداڵانی کۆچبەران زیاتر تووشی داخورانی زمانی دایك دەبنەوە، ئەمەش بەهۆی بەکارنەهێنانی بەردەوامی زمانەکە و هەندێك جاریش بەهۆی هاوسەرگیریکردن لەگەڵ نەتەوەی جیاواز. وردە وردە وشە و دەستەواژە ڕەسەنەکان لە بیر دەچنەوە و نەوە لە دوای نەوە، زمانی دایك دەکەوێتە ژێر مەترسییەوە. ئەگەر

ڕێگریی لەم دیاردەیە نەکرێت، ئەگەری لەناوچوونی زمانەکە کارەساتێکی چاوەڕوانکراو دەبێت.

ئەم پرسە تەنیا تایبەت نییە بە کورد، بەڵکو کێشەیەکی جیهانییە و بەشێکی زۆری زمانەکانی دنیا ڕووبەڕووی هەمان مەترسی بوونەتەوە. زمانی کوردیش هەرچەندە یەکێکە لە زمانە دەوڵەمەند و دێرینەکان، بەڵام چ لە ناوخۆ و چ لە دەرەوەی وڵات، لە هەردوو ئاستی نووسین و قسەکردندا ڕووبەڕووی داخوران بووەتەوە.

یەکێك لە هۆکارە ناوخۆییەکان، سیاسەتی هەڵەی پەروەردەیی و گرنگیدانی زیاد لە پێویست بە زمانی بیانییە. هەندێك خێزان و ناوەندی پەروەردەیی (بەتایبەت ناحکوومییەکان)، منداڵ لە تەمەنێکی زۆر بچووکەوە دەخەنە بەر خوێندنی زمانی بیانی، تەنانەت پێش ئەوەی بە تەواوی شارەزای زمانی دایکی خۆیان ببن.

ئەم کارە وایکردووە کە خۆشەویستیی منداڵان بۆ زمان و نیشتمانەکەیان کەم ببێتەوە. ئەمە لە کاتێکدایە کە توێژینەوە زانستییەکان سەلماندوویانە، باشترین تەمەن بۆ فێربوونی زمانی دووەم، تەمەنی (٩-١٠)ساڵییە، واتە دوای ئەوەی منداڵ بەتەواوی لە زمانی دایکیدا قاڵ دەبێتەوە. دەرئەنجامی ئەم سیاسەتە پەروەردەییە ناتەندروستە، بەڕوونی دەبینرێت، ئێستە لە ناو منداڵاندا توانای دەربڕینیان بە زمانی کوردی لاوازە. بێگومان خێزانەکانیش، بەتایبەتی دایکان، پشکی شێریان لەم بەرپرسیارێتییەدا بەردەکەوێت.

پێشنیاز بۆ چارەسەر:
بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی داخورانی زمانی دایك، پێویستە کار لەسەر ئەم خاڵانە بکرێت:
١. چاکسازی لە سیستمی پەروەردە: پێداچوونەوە بە پرۆگرام و شێوازی وانەگوتنەوە و ڕەچاوکردنی تەمەنی گونجاوی منداڵ بۆ فێربوونی زمانەکان.

٢. پێڕەوکردنی پرۆگرامی نیشتمانی: گرنگیدان بە وانەی نیشتمانی و مێژوو و ئەدەبی کوردی لە هەموو قۆناغەکانی خوێندندا.

١. پەرەپێدانی زمانی ستانداردی نەتەوەیی: کارکردن بۆ زمانێکی ستانداردی یەکگرتوو کە لە سامان و وشەی هەموو زاراوەکان (سۆرانی، کورمانجی، هەورامی، کەڵهوڕی، زازاکی و…) سوود وەربگرێت و لە ناوەندە فەرمی و پەروەردەییەکاندا بەکار بهێنرێت.

٢. ڕۆڵی خێزان: پێویستە گفتوگۆی ناو ماڵ، بەتایبەت لە خێزانە کۆچبەرەکانی دەرەوەی وڵات، بە زمانی کوردی بێت بۆ ئەوەی منداڵان لە زمانەکەیان دانەبڕێن.

٣. ڕێکخستنی چالاکیی کولتووری: ئەنجامدانی کۆڕ، کۆبوونەوە و چالاکیی نەتەوەیی و کولتووری بەردەوام بۆ کوردانی دەرەوەی وڵات.

٤. بووژاندنەوەی ژیانی ئەدەبی: ناوەندەکانی خوێندن و ڕۆشنبیری دەتوانن مانگانە کۆڕی ئەدەبی و شیعری کوردی ساز بکەن بۆ هاندانی خوێندکاران.

٧. پتەوکردنی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان: هاندانی تێکەڵاوی و پێوەندیی کۆمەڵایەتی و کولتووری لە نێوان ناوچە جیاوازەکانی کوردستاندا، بۆ دروستکردنی نەوەیەکی یەکگرتوو و نیشتمانپەروەر.

تێبینی:
وشەی داخوران ئاماژەیە بۆ ئەو قۆناغەی کە زمان تێیدا بەرەو لاوازی و پووکانەوە دەچێت، ئەگەر چارەسەر نەکرێت، قۆناغی دواتر لەناوچوونی تەواوەتییە.

فێنک تەڵعەت

کورد لە نێوان مانەوەو خۆییبووندا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

میکانیزمی بەرگریی و ڕووبەڕووبوونەوەی مەترسییەکان لە سەر بوون و ژیاندا، ویستێکی خۆرسکانە و فیزیکییانەی هەموو بوونەوەرێکە، بۆ ئامانجی بەرگریی لە خۆکردن و مانەوەی لە ژیاندا. ئەم ویستە، لە دۆخی مەترسیی و هەڕەشەدا لە هەموو کاتێك زیاتر کارایە، چونکە کاردانەوەی ئەو هەڕەشەیە، کە مەبەستیەتی کۆتایی بە بوون بێنێت. لەو سۆنگەیەوە کورد وەك نەتەوەیەك بە ئێستاشەوە، هەمیشە لە ژێر

هەڕەشەی نەمان و سڕینەوە و توانەوە دایە، بۆیە بەرگریکردن تاکە بژاردەی داکۆکیکردن بووە لەو مانەوەیە و پارێزگاری لە ناسنامەی نەتەوەیی. ئەمە زۆرجار بە گوتاری مانەوە ناو دەبرێت، کە گوزارشت لە مانەوە وەک نەتەوە دەکات. ئەم گوتارە گەلێک جار لای نووسەران و بەشێکی سیاسییەکان، دەکرێتە ڕەخنەیەکی سیاسی و ئاراستەی کورد خۆی دەکرێتەوە، کە بۆچی ئەم نەتەوەیە هەر تەنها لە چوارچێوەی ئەم گوتارەدا ماوەتەوە و هەوڵی خۆیبوون و سەلماندنی خۆی نەداوە، وەک ئەوەی بەختیار عەلی لە کتێبی گوتاری مانەوە و مەسعود بابیش لە نووسینێکی دا، کە لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاویکردۆتەوە باسی دەکەن. بێگومان لە دۆخێکدا، کە نەتەوەیەک تەنها بواری ئەوەی هەیە، بەرگری لە خۆی بکات و گەر ئەو بەرگرییە نەمێنێت، دەسڕدرێتە وە ولە نەو دەچێت، چۆن دەتوانێت خۆی بێت و بیسەلمێنێت کە خۆیانە بوونی هەیە؟ کاتێ نەتەوە دەکەوێتە بەردەم نەمان، بژاردەی سەرەکی تەنها لەو بەرگرییەدایە کە نەتەوە دەپارێزێت، ئیدی هەموو بوارەکانی دیکەی ژیان لە پەراوێز دەبن. لەو سۆنگەیەوە کە کورد وەک نەتەوەیەک، هەمیشە لە نێو گوتاری مانەوەدایە، ئەوا زەبرە مێژوویی و سیاسی و جیۆپۆلەتیکیەکە، ئەو فاکتەیان سەپاندوو، نەک ئەوەی کورد هەر بە خۆی خەونی سیاسی گەورەتری لەوە نەبێت، کە بوونی خۆی بسەلمێنێت و خۆیی بێت. ئەم واقیعە، وەک ئەوە وایە، جەلادێک داوا لە زیندانییەک بکات لە نێو زیندانەدا، بوونی ئازادانەی خۆی و سەربەستییەکەی بسەلمێنێت، لە کاتێکدا هەموو پانتایی ژیانی ئەو لەو چوار دیوارە سەپێنراوەدایە کە زیندانییەکە تیایدایە. بۆیە ئەوانەی ڕەخنە لە کورد دەگرن کە هەر لە هەوڵی مانەوەدایە، ئەوا بڕوام وایە هێشتا ماویانە لە واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی کۆمەڵگەکەی خۆیان بگەن، کە لە چ بارودۆخێکدایە. ئەمە لە جوگرافیایەک دەژین، تەنراو بە دوژمنان، وڵاتێکی دابەشکراوین و لە ڕۆژهەڵاتێک داین، کە هەمیشە شوێنی شەڕ و ئاژاوە و ململانێ بووە، بۆیە ئەوەی کورد توانیویەتی بیکات، تەنها پارێزگاریکردن بووە لە خۆی کە ئەمەش گەورەترین شانازیی مێژوویی و سیاسییە، چونکە هەر ئەو گوتارەیە کوردی وەک نەتەوەیەک هێشتۆتەوەو ئەوانەی ئەم گوتارە، بە گوتاری قەتیس بوون لە نێو خۆدا و خۆیینەبوون و خۆ نەسەلماندن لێک دەدەنەوە، پاساوی ئەو ڕەخنەیان زۆرجار بەراوردکردنی نەتەوەی ئەمەیە، بە نەتەوەکانی دیکەی دنیا، کە ئەمەش لێکدانەوەیەکی زۆر نالۆژیکی و نا سیاسیە، چونکە کاتێ ئەڵمانییەک خۆی سەلماندووە و توانیویەتی خۆی بێت، ئەوا هیچ مەترسییەکی نەمانی نەبووە، گریمان ئەگەر لە جەنگێکیشدا بەر هەڕەشەیەکی لەو شێوەیە کەوتبێت، ئەوا وەک مێژوو کۆتایی هاتووە،

بەڵام كە دەتوانێت گرەنتی ئەوە بكات، كورد بەیانی چی لێ نەیەت؟ ئەمە هەموومان چەند ساڵێك بوو، لە دۆخێكی ئاسایی و كۆمەڵایەتی و سیاسیی جێگیر و ئاشتەوایی دەژیاین، كەچی لە پڕ هێزێكی تاریك پەرست و دواكەوتووی ئیسلامی وەك داعش دەركەوت و شەڕێكی گەورەی بە ئامانجی بە سەر ئێمەدا سەپاند و گەر بەرگرییەكانی پێشمەرگە و قوربانیدانەكانی نەبووایە، ئێستا كوردستان سەدەیەك دەگەڕایەوە دواوە، كەواتا چۆن نەتەوەیەك دەتوانێت خۆی بێت، یان بوونی سیاسیانەی خۆی بسەلمێنێت، گەر سەروەریی، دەوڵەتێكی بەهێز، ئاسایشێكی كۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری جێگیری نەبێت؟ لەم دۆخانەدا، كورد دەتوانێت هەر ئەوە بكات كە لە گوتاری مانەودا بەرجەستە دەبێت، ئەوانەشی ڕەخنە دەگرن كە كورد ناتوانێت خۆی بسەلمێنێت، دیارە لە تێڕوانینی خۆیانەوە واقیعەكە دەبینن، نەك ئەوەی كە هەیە!لە ڕاستیشدا، ڕۆشنبیری كورد كاتێ ناتوانێ هێزی گۆڕانكارییەكان بێت، ئەوا لە بەر ئەوەیە یان لە دوای كۆمەڵگەكەیەتی، یان سەد فرسەخ لە پێشەوەیەتی، لە كاتێكدا دەبێ لە نێو جەرگەی واقیعەكە و هاوتەریب لەگەڵ كۆمەڵگەكەی بڕوات، تا بە وردی درك بە خەوشە سیاسی و كۆمەڵایەتییەكان بكات و بزانێت كەموكورتی و خەوشەكان لە كوێن، نەك بە ئەقڵێكی خۆرئاوایانە بڕوانێتە نەتەوەیەك كە ئێستا لە هەموو كات زیاتر، باجی ململانێ و شەڕێك دەدات، كە هیچ پەیوەندییەكی بە ئەوەوە نییە.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی كوردستانی نوێ ژمارە(9659) لە 18/5/2026 بڵاوكراوەتەوە.

چەقبەستوویی سیاسی و خێڵگەرایی.. سەلام عومەر

كاتێك بەرژەوەندیی حزبی خەونی هەموان دەخاتە مەترسییەوە، خێڵەكان زیندوو دەبنەوە و میلیشیاش چەكەكانی پاك دەكاتەوە، ئەوە چەقینی یاسایە لەنێو قوڵی دەسەڵاتێكدا كە بەنەقیزەش دەرچوونی ئەستەم دەبێت، لێرەدا ڕەشماڵەكانی دەسەڵات شەماڵێك دەتوانێ لوولی دبدا. هەرێمی كوردستان لەوەتەی هەیە هەر بەقۆناغێكی مێژوویی هەستیاردا

تێپەڕ دەبێت، کە کەمتر مێژووی هاوچەرخی کوردی بەقەت ئەمڕۆ تێبینی حەزی تاکەکان و فراوانی بنەماڵەکانی کردووە، ئەو دەستکەوتە نیشتمانی و دەستوورییانەی کە بە خوێنی هەزاران شەهید و قوربانیی بێشوماری گەلەکەمان هاتنەدی، دواجار نەك هەر نەیانتوانی ببنە سەکۆیەك بۆ ئارامی و خۆشگوزەرانی، بەڵکو ئەمڕۆ لە بەردەم مەترسییەکی ڕاستەقینەی ناوخۆیی و دەرەکیدان، پاڵنەری سەرەکی ئەم مەترسییەش، چەقینی پەرلەمان و پێداگریی خێڵەکیانەیە لەسەر دەسەڵات و پشتبەستنی دوو حزبی باڵادەستە بە ستراتیژی سەرکردنی دۆخەکە لە پێناوی بەرژەوەندییە کۆنەکانیاندا.
پەرلەمان کە دەبێت ڕەنگدانەوەی ئیرادەی گەل و جێگەی یەکلاکردنەوەی قەیرانە نیشتمانییەکان بێت، بەهۆی ململانێی دوو بنەماڵەی سەرەکییەوە تووشی ئیفلیجی و چەقین بووە. ئەم چەقینە تەنها کێشەیەکی یاسایی یان کارگێڕی نییە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی عەقڵییەتێکی خێڵەکی و عەشایەریی سیاسییە کە تێیدا باڵادەستی و قۆرخکاریی هێز لە پێش هاوڵاتیبوون و دامەزراوەییەوە دادەنرێت.
ئەم دوو حزبە کاتێك ناتوانن لەسەر دابەشکردنی کورسی دەسەڵات ڕێکبکەون، پرۆسەی پێکهێنانی کابینەکانی حکومەت دوا دەخەن و دامەزراوە دەستوورییەکان پەکدەخەن، یان دەیکەنە منەت و بەبەرامبەر بە هاوڵاتیانی دەفرۆشنەوە، هاوکێشەکە ڕوونە: پشکی زیاتر لە هەرێمێکی پارچەکراو و لاوازدا، لای ئەوان هێشتا بەنرخترە لە هێشتنەوەی هەرێمێکی بەهێز و یەکگرتوو، ئاکامی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیەش، ڕیشەکێشکردنی هێواشی ئەو خەونە مەزنانەیە کە گەلەکەمان دەیان ساڵە چاوەڕوانی دەکات.
ئەوانەی ئەمڕۆ لە پێناوی دەسەڵاتی زیاتردا کۆسپ دەخەنە بەردەم یەکڕیزی، تێناگەن کە لە کاتی هەر داڕمانێکی قەوارەکەدا، خۆیان دەبنە نیشانە و یەکەم گوڵلەی هەرەمایەتی بەر جەستەی ئەوان دەکەوێت، چونکە هێزە ناوچەییەکان ڕێز لە لایەنی لاواز و پارچەبوو ناگرن و هەمیشە بەنێو درزەکاندا دێن و هەوڵی فراوانکردنی دەدەن، وەك ئەو پلانە ژەهراوییانەی هەڵیدەدەنە سەر مێزەکانی هەردوولاو ئەوانیش دژی یەکتری نۆشی دەکەن.
ڕۆژانە لە میدیاکان و لێدوانی بەرپرسانی ئەم دوو لایەنەدا، شایەتی شەڕە دەنووك و قسە نەقیزە ئاساییەکانین، قسەگەلێك کە تەنها بە بریندارکردنی یەکتری و ڕاکێشانی سۆزی کاتیی سەرشەقام بەکاردێن، پرسیارە جەوهەرییەکە لێرەدایە، ئەگەر ئەو وزە و کاتەی بەم جۆرە دژایەتییە بەفیڕۆ دەدرێت، بخرایەتە خزمەت گفتوگۆیەکی کراوە و نیشتمانی، ئایا دۆخەکە بەم ئاستە دەگەیشت؟
ئاخر تاکڕەوی لە بڕیاردا هەمیشە شکست دەهێنێت، پێویستە حزبە

باڵادەستەکان گوێ لە هێزە سیاسییەکانی دەرەوەی خۆیان و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و نوخبەی ڕۆشنبیر بگرن، پۆشاکی خێڵ و بنەماڵە لەخۆیان بکەنەوە و چاو لە رابردوو بکەن تا ئایندەیەکی گەش بۆ هاوڵاتیان بدۆزنەوە ئەوکات گفتوگۆی نەرم لەپێناوی هاوڵاتیاندا رێگەی دەرباز بوونیان دەبێت و دەبێت ئامانجی کۆتایی ڕێککەوتنەکان دابینکردنی بژێوی و خۆشگوزەرانی و پاراستنی کەرامەتی هاوڵاتیان بێت، ئەوکات زمانە زبر و تیژەکان دەگۆڕێن بۆ زمانی لێکتێگەیشتن.
کاتێك نیەتەکان بەرەو خزمەتی گشتی و نیشتمانی وەربچەرخێن، گەورەترین کێشە سیاسییەکان کە ئێستا وەك کێوی سەهۆڵین دەبینرێن، تائاستی بیرچوونەوە بچووك دەبنەوە، جیاوازیی بیروڕا لە سیستمی دیموکراسیدا دیاردەیەکی تەندروستە، بە مەرجێك نەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ماڵی کوردی لەبەردەم باهۆزە دەرەکییەکاندا، ئەو باهۆزانەی لە سنوورەکانەوە دێن و خەریکە تاوڵی خێڵەکان و دیوەخانی بنەماڵەکان لوولدات.

کاتی ئەوە هاتووە پاشەکشە بە عەقڵییەتی خێڵگەرایی سیاسی بکرێت و بنەمای هاوڵاتیبوون و پاراستنی خوێنی شەهیدان بکرێتە پێوەری سەرەکی تەنها لەو کاتەدا دەتوانین دڵنیابین کە گوللەی نەیاران ناگاتە جەستەی ئەم قەوارەیە و مێژووش بە شانازییەوە باسی ئەم قۆناغە دەکات.

گەلەری ئارام\ ئالان بادیۆ و چاخی شاعیران .. کۆڕی د.ئازاد حەمە

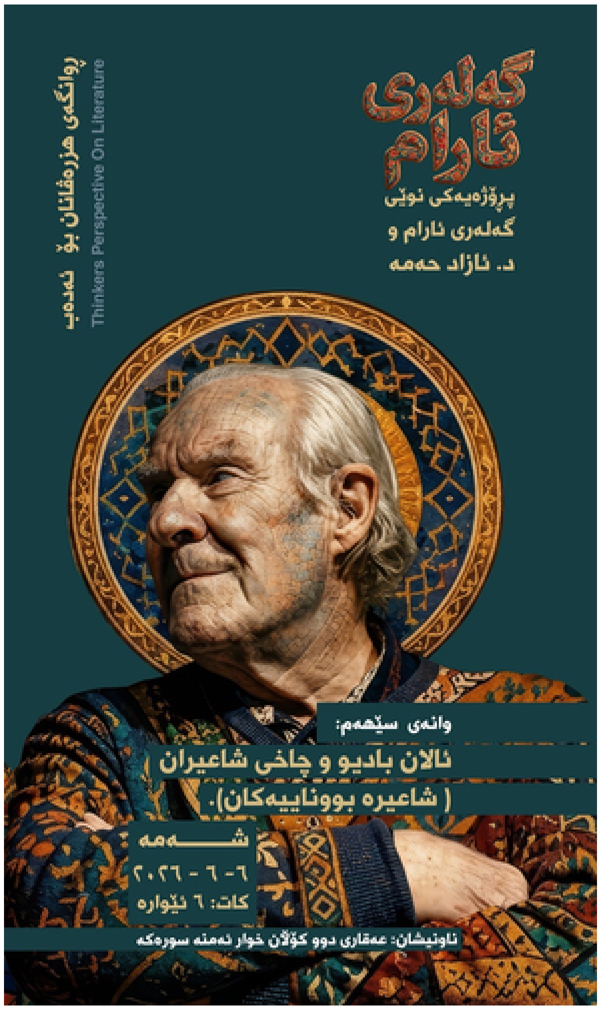

کۆچەرییەکانی ناو شاخ□ن.. مستەفا جەلال

ڕۆحم ئاوازی کۆچەرییەکانی بۆ ئاشنایە؛
بە سازی بێ وەتەر و
شمشاڵی بێ کون
ئازار بڵاو دەکەنەوە.

قافڵەکان لە ناو سییەکانمدا خەریکی کێشانی نەخشەی کۆچن،
جەستەی منیان وەک خاکێکی بێخاوەن دۆزیوەتەوە؛
بۆنی سووتانی ئەو ڕێگایانەیان لێ دێت کە هەرگیز نەیانبڕی،
بۆنی ئەو هیوایەیان لێ دێت کە هێشتا مێژوو ناوی نەناون.

شمشاڵەکان، تەقینەوەی ئەو هاوارانەن کە لە گەرووی زیندانییەکاندا خنکاون،
بۆ ئەوەی بێدەنگی تەنیا جۆرێکی تری قیژە بێت
بەڵام بە ئەلفوبێی کلس و خۆڵ.

لەمە بەدواوە بیابانێکم لە ناو کیسەیەکی نایلۆندا.
کۆچەرییەکان لە ناو دەمارەکانمدا خێوەتیان هەڵداوە و
بە بزماری ژەنگگرتووی یادەوەری،
دڵم لە قووڵایی ئەم زەوییە نامۆیەدا دەچەقێنن.

بۆیە سازی بێ وەتەر دەژەنن؛
دەزانن..
کە ڕێگەکان هەمیشە بەرەو "هیچ" دەچن،
چونکە تەنیا ئەو "نەژەنراوانە" ڕاستین،
تەنیا ئەو برینانە پیرۆزن کە شوێنەواری چەقۆیان پێوە نییە.
خۆزگە دەبوومە ئەو تۆزەی کە لە ژێر پێی "گوێدرێژەکانیاندا" دەبێت بە ونبوون،
نەک ئەم هەموو ئاگاییەی کە وەک بەرد لە گەروومدا جێ ماوە.
من نەوەی ئەو سێبەرانەم کە خۆر نەیدەویستن،
ئاوازی ئەو کۆچەریيانەم کە تەنانەت خاکیش ڕقی لێیانە.

لە یـــادگەی منـــدا.. شیعـــری: هەنگاو ئەسکەندەر

سەرینم قوڵەو یادگەم پێدەشت
مەگەر سەرەتا وشەکە نەبوو؟
ئەی گوناهی دەرکراوم
جێم مەهێڵە
مۆری غەریبی لە سێوەکەم مەدە
داستانی زین و مەمێکی تر لە ملم گرێ مەدە
نە بایەک، نە ووردە لمی ژێر پەرستگایەک
بەسەر نزای چاوی سپیمەوە هاژەی نەکرد

تەوژمێک لە هەوەسی خودام نۆشکردووە
وەک خۆی شەوەکانی ڕووتە و بێ خەون هەناسە دەدا
لارسام، تینووی هەتاوە
درز کەوتۆتە ڕوومەتم
شێوەی لە کۆتا هەنسکت دەکا
سەیرانم نشێوەو خەمم سپیندار
ڕوحم دەڕژێ و تۆش هەواری خاڵی